

УДК 352:[316.4+330.3]

ФАКТОРИ ІНКЛЮЗИВНОГО МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ: ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ

А.В.Кожина,

Національна академія державного управління при Президентові України

У статті виявлено та класифіковано фактори інклюзивного місцевого розвитку на основі різних методологічних підходів. Здійснено класифікацію цих факторів за різними ознаками відповідно до змісту концепції інклюзивного місцевого розвитку та на основі аналізу джерел, у яких висвітлено фактори, що впливають на процеси місцевого і регіонального розвитку, окремі галузі та сфери життєдіяльності. Проведене дослідження дало змогу з'ясувати, що існує значна кількість різноманітних за якістю, інтенсивністю, силою прояву та дії факторів, які впливають або можуть впливати на інклюзивний місцевий розвиток, що є важливим для покращення добробуту та якості життя місцевого населення, розширення й реалізації прав і можливостей. Зокрема, виявлено та систематизовано загальні й ключові специфічні фактори інклюзивного місцевого розвитку, що має наукову новизну для галузі знань публічного управління та адміністрування.

Ключові слова: фактор, інклюзивний місцевий розвиток, фактори інклюзивного місцевого розвитку, загальні фактори інклюзивного місцевого розвитку, ключові специфічні фактори інклюзивного місцевого розвитку.

FACTORS OF INCLUSIVE LOCAL DEVELOPMENT: APPROACHES TO CLASSIFICATION

A.V.Kozhyrna,

National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

In this article identified and classified factors of inclusive local development on the basis of different methodological approaches. Classification of the inclusive local development factors was carried out on various signs in accordance with the content of the inclusive local development concept and on the basis of the analysis of the sources, that highlight factors that influence on local and regional development processes, certain branches and spheres of life. The research made it possible to find out that there are a significant number of factors varieties in quality, intensity, force of manifestation and effect, that influence or may have an impact on inclusive local development, which is important for improving the well-being and life quality of the local population, expansion and realization its rights and opportunities. In particular, identified and systematized the general and the key specific factors of inclusive local development, which has a scientific novelty for the knowledge field of public management and administration.

Key words: factor, inclusive local development, factors of inclusive local development, general factors of inclusive local development, key specific factors of inclusive local development.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інклюзивний місцевий розвиток являє собою одну з найперспективніших сучасних концепцій, а, відповідно, і моделей розвитку територій, формування яких залежить від виявлення відповідних факторів. Створення сприятливого середовища життєдіяльності й існування людей, уключення їх у процеси вироблення та рівномірного розподілення суспільних благ, задоволення різноманітних потреб і реалізації позитивних системних змін у межах території проживання – це лише окремі фактори інклюзивного розвитку, які логічно впливають з його ідейної основи. Утім, існує низка інших факторів, які потребують урахування в процесах забезпечення інклюзивного місцевого розвитку. Передусім, це рівень безробіття та бідності, нерівність, міграція населення, місцева ідентичність, маргіналізація, соціальне забезпечення, доступність товарів і

послуг, зокрема у сфері охорони здоров'я, освіти, інфраструктури тощо.

Таким чином, покращення добробуту та якості життя населення на основі інклюзивного підходу потребує насамперед виявлення і систематизації його факторів, передусім – загальних, потім – специфічних, які є характерними для конкретних територіальних громад.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фактори соціально-економічного розвитку територій вивчали українські та зарубіжні вчені: Є.Алаєв [2], Л.Масловська [4], В.Середа [4], В.Нудельман [5], І.Санжаровський [5], Ю.Петрушенко [10], А.Гаврілов [16].

Акцент на зростанні ролі людського та соціального капіталу в процесах суспільного й місцевого розвитку прослідковується в наукових працях І.Полуляха [6], А.Печчеї [7], І.Дегтярьової [11], А.Ткачука [12], В.Клосовські [13].

На важливості екологічного фактора та ресурсозберігаючих підходів щодо розвитку територій наполягають Д.Х.Медоуз [8], Й.Рандерс [8], Д.Л.Медоуз [8], Е.Вайцзеккер [9], Е.Ловінс [9] та Л.Ловінс [9].

Фактори змін, які сформовані ефектами глобалізації і можуть суттєво впливати на місцевий розвиток, досліджено в роботах Г.Васильченко [17], І.Парасюка [17], Н.Єременко [17] та ін.

У працях американських дослідників Д.Аджемоглу й Д.Робінсона акцентовано увагу на важливій ролі інклюзивних економічних та політичних інститутів в інклюзивному розвитку [15].

Вивчення зазначених та інших наукових праць дає підстави стверджувати, що на сьогодні суттєво досліджено фактори, які впливають на процеси місцевого і регіонального розвитку, окремі галузі та сфери життєдіяльності, проте фактори інклюзивного місцевого розвитку ще не виявлено та не систематизовано, що пов'язано з новизною самої концепції інклюзивного розвитку для галузі знань публічного управління та адміністрування.

Мета статті – виявити та класифікувати фактори інклюзивного місцевого розвитку на основі різних методологічних підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нагадаємо, що *інклюзивний місцевий розвиток* – це процес структурних змін, який супроводжується економічною та соціальною активністю на місцевому рівні й забезпечує підвищення добробуту на основі максимальної зайнятості, індивідуальну й соціальну безпеку, рівний доступ до можливостей та послуг для широкого кола місцевого населення з використанням місцевих ресурсів. Так, інклюзивний місцевий розвиток являє собою комплексне багатфакторне явище, тому для забезпечення його ефективності необхідно виявити явні та латентні фактори з метою їх подальшого використання відповідно до місцевих цілей розвитку.

Перш ніж перейти до розгляду факторів інклюзивного місцевого розвитку, зазначимо, що фактор (англ. *factor* – посередник, від лат. *factor* – той, що робить, *facio* – роблю) – це умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища. Синонімом є чинник [1, с. 1526]. На думку Є.Алаєва: “Кожному процесу відповідає певна сила, сукупність сил, необхідних для його здійснення; зазвичай ці сили називають факторами. Фактори, ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків, умови, що регулюють кількісні та якісні характеристики процесу, становлять у сукупності механізм процесу” [2, с. 92–93]. Відповідно, фактори (чинники) розглядаються як умови, рушійні сили, першопричини будь-яких явищ і процесів.

В економічному контексті фактор розуміють як умову, рушійну силу, причину будь-якого процесу; один з основних ресурсів виробничої діяльності підприємства й економіки в цілому (земля, праця, капітал, підприємництво); рушійну силу економічних, виробничих процесів, що справляє значний вплив на результати економічної діяльності та на стан довкілля [3, с. 483].

Економіка є однією з важливіших сфер життєдіяльності населення, тому економічний розвиток є важливою складовою інклюзивного місцевого розвитку і являє собою діяльність, метою якої є реалізація групових і індивідуальних інтересів шляхом ефективного використання наявних ресурсів. Головними цілями місцевого економічного розвитку на основі інклюзивного підходу є підвищення якості життя населення, а саме підвищення його добробуту, що виражається в різних продуктах та послугах, які задовольняють потреби широкого кола місцевого населення, створення робочих місць і умов, сприятливих для зайнятості та можливостей користуватися результатами своєї праці.

Ураховуючи, що інклюзивний місцевий розвиток є комплексним багатаспектним явищем, існує значна кількість різноманітних факторів, які впливають або можуть впливати на нього. Тому для їх дослідження застосуємо метод класифікації чинників. Фактори є взаємопов'язаними і взаємозумовленими, можуть оновлюватися або змінюватися залежно від якості розвитку. Відповідно, їх класифікують згідно з певними ознаками.

Отже, фактори можна класифікувати за типом економічного зростання і розвитку: екстенсивні та інтенсивні. Екстенсивні фактори забезпечують економічний розвиток за рахунок свого кількісного збільшення, до них відносять: збільшення чисельності зайнятих, збільшення фізичного обсягу капіталу, залучення додаткових природних ресурсів. Інтенсивні фактори забезпечують економічний розвиток за рахунок підвищення ефективності власного використання, серед них виділяють: технологічний прогрес, рівень освіти та професійної підготовки кадрів, економію за рахунок зростання масштабу виробництва, покращення розподілу ресурсів, законодавчі, інституційні та інші фактори [4, с. 90].

Найбільше використовується класифікація факторів розвитку залежно від середовища функціонування: зовнішні або внутрішні. Так, до зовнішніх факторів місцевого розвитку В.Нудельман, І.Санжаровський відносять: загальносвітові тенденції суспільного розвитку (економічні, соціальні, культурні, технологічні тощо); місце в загальнодержавній і регіональній системах розподілу праці та розселення; стратегічні загальнодержавні й регіональні пріоритети та завдання, які впливають на перспективи со-

ціально-економічного розвитку території; просторово-економічний потенціал та його місце в опорному каркасі території України [5, с. 28–36].

Внутрішні чинники місцевого розвитку: природно-ресурсний потенціал (земельні, водні, лісові, мінерально-сировинні, оздоровчі та рекреаційні ресурси, стан природного середовища), економічний потенціал, науково-технічний потенціал, стан природного середовища, демографічний потенціал, потенціал людського розвитку, інвестиційна привабливість, інноваційний потенціал, інституційна інфраструктура, територіальні ресурси, соціальний капітал, туристичний потенціал, рівень природно-техногенної безпеки, рівень бюджетної забезпеченості, розвиненість мережі та дієвість громадських організацій, органів самоорганізації населення, ступінь відкритості місцевої влади, рівень довіри населення до неї, рівень співпраці місцевої влади з громадськими організаціями та приватним структурами тощо [5, с. 28–36].

Фактори соціально-економічного розвитку територій, а, відповідно, і інклюзивного місцевого розвитку, уключають у себе групи інших факторів, наприклад, фактори: виробництва, розміщення, продуктивності ресурсів та праці, конкурентоспроможності, економічного та інклюзивного зростання тощо.

Соціально-економічний розвиток та зростання обсягів ВВП відбуваються завдяки використанню факторів виробництва, які формуються безпосередньо з економічних ресурсів. Традиційно до факторів виробництва та економічного розвитку відносять тріаду: земля, праця, капітал. Точніше, факторами виробництва слід вважати природні ресурси, робочу силу, капітал, науково-технічний рівень виробництва, що характеризує прогресивність робочої сили і капіталу. Також до числа факторів виробництва відносять підприємництво, науку, інформацію, знання [4, с. 88].

Л.Масловська, В.Середа наголошують на важливості людського капіталу, соціальних, екологічних факторів. Звертають увагу на те, що розвиток економіки світу за останнє століття привів до формування нових факторів виробництва, таких як: ресурси управління або менеджмент (кількість управлінських кадрів, професійний рівень, досвід роботи, здатність до адаптації в нових умовах господарювання), наука, новітні технології, інновації (від фундаментальних досліджень до виробничого застосування) [4, с. 90–93].

Подібних поглядів дотримувався німецький учений українського походження І.Полулях, який стверджував, що останнім часом багатьма дослідниками розглядається четвертий виробничий фактор – гуманний капітал (*human capital*), або капітал знання, який являє собою суму економіч-

них здібностей, знань і поведінки громадян певного народного господарства, базується на освіті, знаннях і досвіді, що дають можливість людині бути економічно продуктивною в сучасності та майбутньому. Сюди він додає технологічний прогрес і науковий потенціал. Гуманний капітал уводить нові продукти, нові виробничі методи, ініціює нові організаційні моделі, впливає на продуктивність праці, конкурентоспроможність підприємств, кількість місць праці, що підвищує привабливість інвестиційного клімату території та має вирішальне значення для економічного зростання і розвитку [6, с. 111–112].

Ідеї “нового гуманізму” активно поширюються з 80-х рр. ХХ ст. у наукових доповідях Римського клубу. Так, засновник Римського клубу А.Печчеї вважав, що фактор розв’язання сучасних проблем людства виявляється в новому гуманізмі, який передбачає вироблення нової системи цінностей і відношення до ресурсів, бідності, багатства, споживання та розподілення. На його переконання, виховання “нового гуманізму” включає глобальність, любов до справедливості й відразу до насильства [7, с. 184–185].

У доповідях Римському клубу “Межі зростання” і “Межі зростання: 30 років потому” Д.Х.Медоуз, Й.Рандерс, Д.Л.Медоуз застерігають від захоплення стрімким економічним зростанням, який тривалий час був єдиною надією людства для подолання проблем бідності й безробіття, пояснюючи це тим, що під час зростання швидше використовуються ресурси планети, які не є безкінечними і колись настане брак продовольства, сировини, енергії або середовище стане несприятливим для проживання. Вони зазначають, що більшість населення світу вважаються бідними. Зростання тільки збільшує розрив між багатими і бідними, а його результати дістаються найбагатшим людям у цих країнах [8, с. 69–71].

Провівши аналіз розвитку ресурсозберігаючих технологій, Е.Вайцеккер, Е.Ловінс і Л.Ловінс у доповіді Римському клубу в 1997 р. під назвою “Фактор чотири: подвоєння багатства, дворазова економія ресурсів” наводять висновки, що замість глобальної катастрофи після 2050 р. можна очікувати одночасної стабілізації чисельності населення і промислового виробництва у разі зниження рівня забруднення навколишнього середовища. “Фактор чотири” означає, що продуктивність ресурсів може і повинна збільшитися в чотири рази (технології дають змогу збільшити продуктивність ресурсів у чотири рази або більше) [9]. Ідеться про те, що акцент переноситься на збільшення продуктивності ресурсів, зменшуючи важливість підвищення продуктивності праці, яка вважається основним стимулом зростання

ВВП. Тим більше, що запровадження інноваційних технологій призводить до вивільнення все більшої кількості працівників і потрібно шукати нові моделі рівномірного розподілення суспільних багатств і забезпечення потреб населення.

Багато дослідників акцентують увагу на підвищенні значущості й ролі людини в процесах суспільного розвитку, відповідно, набувають важливості такі фактори, як: людський і соціальний капітал, соціальна та економічна активність населення, професійні та соціальні мережі тощо [4; 5; 7; 10–12].

Цікавим є погляд на фактор соціальної активності місцевого населення Ю.Петрушенко, зокрема він наголошує, що природні, зовнішні чинники, як спонукальні сили розвитку, усе більше поступаються місцем суб'єктивним чинникам людського життя, тому джерела розвитку громади потрібно шукати в ній самій, оскільки вона має потенційну здатність до саморозвитку і соціальних змін, утілює в собі повсякденні потреби й далекосяжні інтереси людського існування. Розвиток соціальної активності залежить від усіх “факторів місця”, від різних видів людської діяльності (спілкування, пізнання, праця, громадська та інші види діяльності) [10, с. 26].

У цьому контексті А.Ткачук зазначає, що “ключовим внутрішнім ресурсом є спроможність членів громади – гуртом та індивідуально – за рахунок своїх знань, навичок та взаємодії щодня робити якісний і кількісний внесок у сталий розвиток громади”. Він називає цей ресурс соціальним капіталом спільноти і до нематеріальних факторів розвитку громади відносить: культурний ресурс, активність громади, інтелектуальний потенціал, молодь, релігійні та громадські організації, ноу-хау, гудвіл, торгову марку, патент, інформацію, тобто все, що свідчать про конкурентоспроможність території [12, с. 38].

Важливим фактором розвитку територій є культура, місцеві особливості, традиції, звичаї, історико-культурна спадщина, що являють унікальність відповідної території і формують місцеві конкурентні переваги [11–13]. Такі фактори є особливо цінними з точки зору розширення можливостей для включення представників різних етнічних, релігійних і соціокультурних груп у процеси інклюзивного місцевого розвитку.

Набувають значення такі фактори інклюзивного місцевого розвитку, як інклюзивні інновації та формування інклюзивних бізнес-моделей і ринків. Ці фактори передбачають збільшення кількості вигодонабувачів від інноваційної діяльності, переважно в інтересах бідних верств населення, вони спрямовані на залучення малозабезпечених в основні процеси технологічного розвитку, або

як споживачів на нових ринках товарів і послуг, або (що важливіше) як безпосередніх учасників інноваційних процесів. Цей підхід може обслуговувати ринки, не охоплені традиційними інноваціями, та включає інновації серед маргіналізованих груп, що впроваджуються в умовах обмеженості ресурсів [14].

Інклюзивні економічні та політичні інститути є важливими факторами інклюзивного розвитку, на думку американських дослідників Д.Аджемоглу та Д.Робінсона, які вони ретельно досліджують у своїй роботі “Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності” [15]. Загалом, вивчаючи розвиток і відсталість, вищезазначені дослідники розподіляють інститути на політичні й економічні, а ті, у свою чергу, на інклюзивні (inclusive) і екстрактивні (extractive). Відповідно, економіки країн та територій, де переважають перші, називаються інклюзивними, у яких домінують другі – екстрактивними.

“Щоб бути інклюзивними, економічні інститути повинні гарантувати безпеку приватної власності, неупереджену правову систему і надання публічних послуг для створення конкурентного середовища, де люди можуть обмінюватися і укладати контракти; вони також мають гарантувати можливості для відкриття нових бізнесів і обрання людиною кар'єрного шляху” [15, с. 74–75].

Інклюзивні економічні інститути створюють інклюзивні ринки, заохочують велику кількість людей до участі в економічній діяльності, надають людям право вільно вибирати діяльність, що найбільше відповідає їх талантам, прокладають шлях технологіям, науці та освіті, як двигунам прогресу. Вони констатують, що “здатність економічних інститутів використовувати інклюзивні ринки, заохочувати технологічні інновації, інвестувати в людей і мобілізувати таланти і майстерність великого числа індивідів є вирішальним для економічного зростання” [15, с. 79].

Слід також ураховувати споживчий фактор, що виявляється у вигляді персонального прибутку людини, який вона може розподіляти як на забезпечення своїх базових потреб, так і спрямовувати на відпочинок і додаткові потреби.

Крім вищезазначених, внутрішні фактори можна класифікувати за способом вимірювання: жорсткі та м'які. Жорсткі (кількісно вимірювані) фактори: 1) орієнтовані на виробничі ресурси (земля, робоча сила, капітал) та на виробництво і збут продукції (близькість партнерів по кооперації, інфраструктура, структура населення і споживання); 2) установлені державою (податки, система господарювання, субсидії та програми підтримки). М'які фактори включають: стабільність політичної ситуації та суспільного клімату;

кваліфікацію зайнятих за наймом; структуру економіки та окремих підприємств; якість системи освіти та професійної підготовки кадрів; оснащення місцевості закладами вищої освіти, технологічними центрами, дослідницькими організаціями; фактори, що орієнтовані на виробництво послуг (економічний та податковий консалтинг, реклама, маркетинг); відношення до економіки основних дійових осіб території (підприємств, їх об'єднань, найманих працівників, профспілок, комунальних та регіональних адміністрацій, політиків); якість життя (якість житла, екологічна ситуація, культурні та рекреаційні можливості тощо) [16]. При цьому варто зазначити, що існує тенденція зростання ролі та частки м'яких факторів у зв'язку з глобалізацією, урбанізацією і поступовим переходом від сировинної економіки до високотехнологічної.

До твердих (інфраструктурних) факторів на місцевому рівні В.Клосовські відносить насамперед доступність інвестиційних просторів та технічну інфраструктуру: дороги, водопостачання, каналізацію, енергію, телекомунікації та телепередавання даних. До м'яких факторів він відносить: кваліфікації місцевого населення, місцеві культурні традиції, якість місцевих соціальних послуг (освіти, культури, охорони здоров'я, публічної безпеки та житла). Утім, ключовим фактором підтримки місцевого розвитку В.Клосовські вважає сприятливі прозорі процедури для здійснення підприємницької діяльності з боку місцевої влади (простота, зручність, швидкість виконання процедур, ясність та однозначність правил, безкорупційність, доступність інформації) [13].

Фактори потенціалу сталого розвитку території Ю.Петрушенко класифікує за такими групами: матеріальні активи, фінансові ресурси, інформаційні активи, інститути, людський і соціальний капітал, природні фактори [10, с. 164]. А.Ткачук та М.Дацишин до класичних груп факторів місцевого розвитку відносять: місцевий бюджет, комунальне майно, земельні та природні ресурси, трудові ресурси, приватний бізнес [12, с. 38].

Потребує додаткової уваги також виділення і врахування такого вагомого фактора, як глобалізація, що впливає на розвиток країн та окремих місцевостей, а, відповідно, на інклюзивний місцевий розвиток та характеризується світовою інтеграцією, посиленням відкритості національних економік, високими технологіями, інтенсивним взаємообміном інформацією, людьми, капіталом, товарами, послугами, культурними і духовними цінностями. Процеси глобалізації приводять до: зміни системи управління макрорегіонами та способів розвитку міст і територій, децентралізації управління, самоорганізації та саморозвитку,

переходу від ієрархічних структур до мережевих, інтелектуалізації та наукомісткості, змінює рівні відповідальності за місцевий розвиток та приводить до посилення ролі громад у розвитку територій та країни [17].

Вплив глобалізації на розвиток територій досліджувався багатьма українськими та зарубіжними вченими [4; 7–9; 11; 17]. Глобалізація створює як позитивні, так і негативні впливи на різні сфери життєдіяльності й життєзабезпечення людини та суспільства. На думку багатьох учених, глобалізація являє собою об'єктивну реальність, природний історичний процес, що веде до поступового розмивання інституту національної держави і посилення ролі транснаціональних, транскордонних, наддержавних факторів у розвитку людства. Країни і території стають взаємозалежними та існують в єдиному інформаційному просторі.

Серед негативних наслідків глобалізації є загострення проблем екології та навколишнього середовища, збільшення розривів у рівні життя різних регіонів, неконтрольовані міграційні потоки, руйнування традиційних цінностей, виникнення транснаціональних загроз миру та стабільності.

Глобалізація як позитивна сила та наслідок науково-технічного прогресу розглядається в Декларації про сприяння економічній глобалізації, прийнятій на щорічній сесії Београдського азіатського форуму 2017 р., у якому міститься заклик до урядів країн світу та ділових кіл підтримати ринкову відкритість, інклюзивний, взаємовигідний та збалансований розвиток для забезпечення загального процвітання і щоб кожен міг відігравати в цьому процесі свою особливу роль [18].

Г.Васильченко, І.Парасюк, Н.Єременко виділяють три групи чинників змін, які сформовані ефектами глобалізації і можуть суттєво впливати на місцевий розвиток. Передусім, це: економічні чинники змін (зменшення значущості сировини у собівартості продукції; надмірна пропозиція продукції від ключових глобальних виробництв; синхронізація економік різних країн; збільшення мобільності капіталу; диверсифікація ринків праці на користь сфери обслуговування); технологічні чинники змін (зростання технологічної ефективності виробничих процесів; удосконалення в логістиці; зростання важливості інформаційних послуг та інформаційних технологій у всіх секторах економіки); регуляторні та політичні чинники змін (усунення політичних бар'єрів торгівлі; зростання масштабів демократизації, що посилює тиск і збільшує очікування з боку окремих громадян та груп; упровадження глобальних стандартів праці та охорони довкілля; децентралізація урядових послуг) тощо [17, с. 14–15].

Серед глобальних факторів, які можемо віднести до зовнішніх, які впливали в 2018 р. на зростання економіки країн з ринками, що розвиваються (країни Е11), виділено: продуктивність праці, технологічний розвиток, молодіжне безробіття, диверсифікацію доходів, економічну глобалізацію та регіональну інтеграцію, публічні та приватні борги, фінансові диспропорції і потрясіння. Ці тенденції в цілому прослідковуються в більшості країн різних регіонів світу [18].

До глобальних факторів, які впливають і на розвиток локальних територій, також відносять: мир на планеті, соціальну стабільність, рівність, особисту безпеку, чесність і далекоглядність політичних лідерів, освіту, відкритість новим ідеям, здатність визнавати помилки і експериментувати, наявність інститутів, що забезпечують постійний і дієвий технічний прогрес [8, с. 78–79].

Часто застосовується класифікація факторів за сферою походження або виявлення. Відповідно, для інклюзивного місцевого розвитку фактори можна поділити на: природні, демографічні, географічні, науково-технічні, історичні, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні, організаційні, безпекові, транспортні, інфраструктурні тощо.

Отже, загалом маємо величезну кількість факторів, які тією чи іншою мірою впливають на інклюзивний місцевий розвиток. Ці фактори загалом

можна класифікувати за багатьма ознаками, що продемонстровано в таблиці.

Необхідність класифікації факторів інклюзивного місцевого розвитку зумовлена тим, що їх існує велика кількість, а також виникають нові рушійні сили у зв'язку з розвитком суспільства і науки. Ілюстрацією цьому є слушні наукові висновки І.Гукалової, яка наголошує, що “наявність на території певного набору умов і ресурсів (природних і штучних) ще не означає їх обов'язкового використання будь-яким одним очевидним способом ...ресурсним потенціалом лише частково обумовлюється рівень та якість життя, поведінка населення... велике значення мають очікування людей, їхнє розуміння добробуту та якості життя населення. ...Суб'єктивне сприйняття людьми свого життя без врахування соціально- та культурно-географічного фундаменту (фактографії розвитку конкретного регіонального соціуму), саме по собі навряд чи є достатнім для завершення картини життєзабезпечення” [19, с. 94].

Тепер приділимо увагу також виділенню та систематизації ключових специфічних факторів інклюзивного місцевого розвитку.

До ключових факторів інклюзивного місцевого розвитку можемо віднести показники, які в інтегрованому вигляді складають Індекс інклюзивного розвитку, ІР (Inclusive Development Index,

Загальна класифікація факторів інклюзивного місцевого розвитку

Напрями оцінки факторів	Класифікаційні ознаки факторів	Класифікаційні групи факторів
Із позиції впливу на інклюзивний місцевий розвиток	За орієнтованістю управлінських рішень	Стратегічні, тактичні, оперативні
	За рівнем контрольованості	Контрольовані, неконтрольовані, частково контрольовані
	За результатом дії	Стимулюючі, стримуючі, дестабілізуючі
	За рівнем важливості	Першочергові, другорядні
	За ступенем поширення	Загальні (комплексні), поодинокі (специфічні)
	За ступенем впливу	Сильного впливу, помірнього впливу, слабкого впливу, мультиплікативні
Із позиції спрямованості дії	За середовищем впливу	Зовнішні (екзогенні), внутрішні (ендогенні)
	За сферою походження або виявлення	Природні, демографічні, географічні, науково-технічні, історичні, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні, організаційні, безпекові, транспортні, інфраструктурні тощо
	За характером дії	Об'єктивні, суб'єктивні
За якісним змістом	За типом впливу на розвиток	Екстенсивні, інтенсивні
	За способом вимірювання	Жорсткі, м'які, кількісні, якісні
	За ступенем використання	Ті, що використовуються, резервні, потенційні
	За новизною	Нові, старі
	За характером зумовленості	Причинно-наслідкові, випадкові

Джерело: розроблено автором.

IDI), що є розширеною оцінкою економічного розвитку країн і визначається за методологією Всесвітнього економічного форуму, ВЕФ (World Economic Forum, WEF). Основним завданням Індексу інклюзивного розвитку є інформування суспільства і допомога стабільному та інклюзивному економічному розвитку.

Цей новітній композитний індекс складається вже два роки і включає 12 показників, які об'єднані в три групи за чотирма окремими кількісними показниками (ключових індикаторів). Серед них виділено: зростання та розвиток (ВВП на душу населення в доларах США, продуктивність праці – ВВП на одного працівника, очікувана здорова тривалість життя, зайнятість населення); інклюзивність (коефіцієнт розшарування суспільства за доходами, рівень бідності, коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства, медіанний дохід у доларах на день на душу населення за паритетом купівельної спроможності); наступність поколінь і стійкість розвитку (скориговані чисті заощадження, парникова інтенсивність ВВП, державний борг, коефіцієнт демографічного навантаження – співвідношення населення працездатного віку до непрацездатного). Згідно з методологією ВЕФ рейтинги 103 країн визначаються за двома секторами – розвинені країни (29) та країни, що розвиваються (74). Україна посіла 49-те місце у 2018 р. серед країн другої групи [20].

Таким чином, Індекс інклюзивного розвитку є складним показником розвитку країн, що дає уявлення як про економіку країни, так і про рівень та якість життя людей, і дає змогу оцінити ступінь поширення позитивних ефектів економічного зростання на всі верстви населення.

Відповідно, досліджені вище різноманітні фактори, а також зміст концепції інклюзивного місцевого розвитку дають можливість виявити ключові специфічні фактори, які представлено на рисунку.

Отже, пропонується класифікація факторів, зокрема за п'ятьма рівнями. При цьому щодо більшості запропонованих факторів забезпечення їх розвитку має відбуватися після впливу на нижчі рівні. Ідеться про те, що акцент на подоланні бідності та нерівності відкриває різні людські можливості й забезпечення прав у доступі до суспільних благ, ресурсів, широкому соціальному включенні та недискримінації, що, у свою чергу, відкриває доступ до системи соціального забезпечення, приводячи до економічного зростання і розвитку та стійких результатів існування територіальної системи. Така схема класифікації ключових факторів інклюзивного місцевого розвитку подібна до модифікованої піраміди потреб Маслоу, де спочатку відбувається задоволення потреб

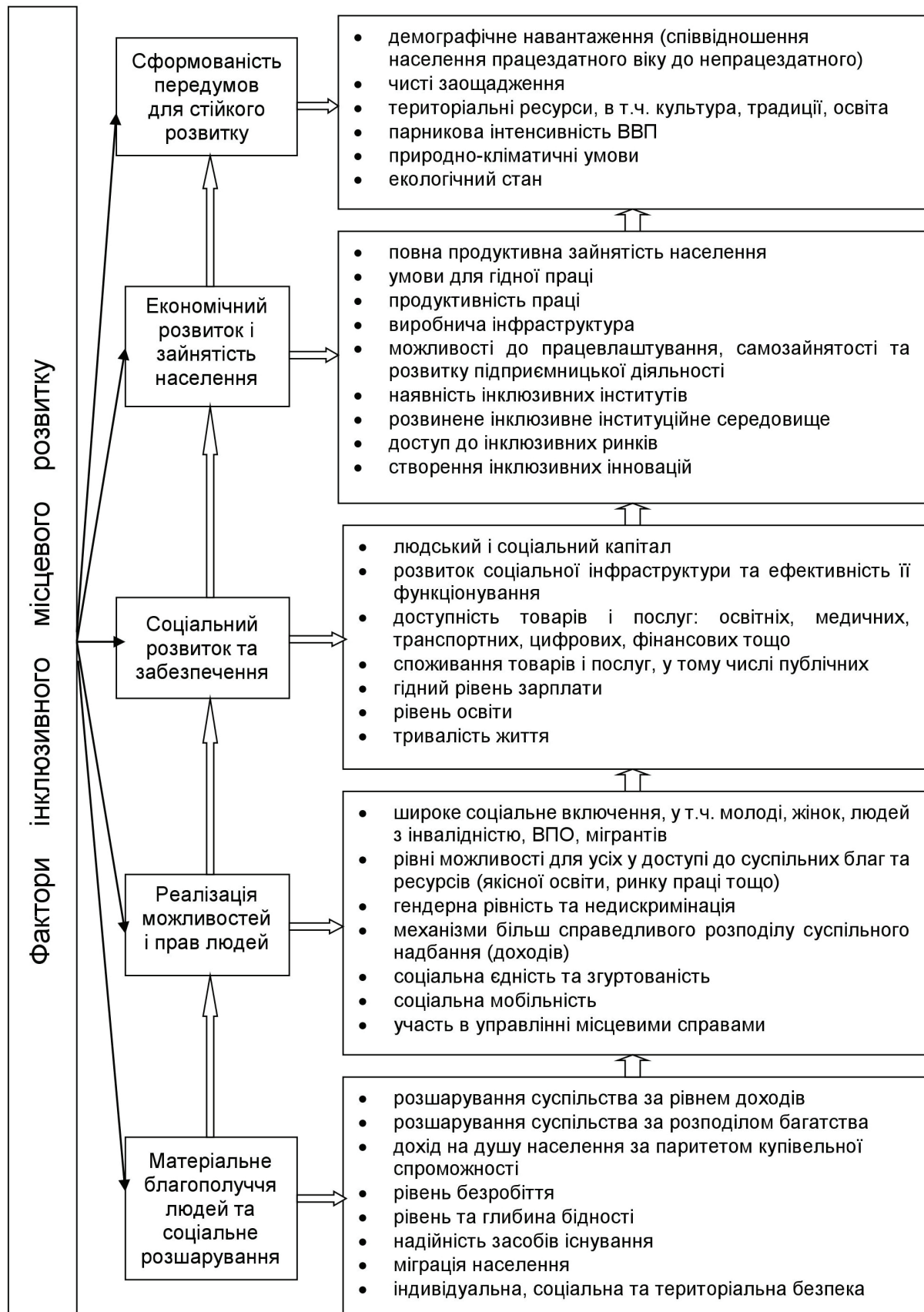
нижчого порядку (фізіологічні потреби, потреба в безпеці тощо), а потім задовольняються потреби вищого рівня (потреби у самовизначенні, професійної самореалізації, належності до певної спільноти, культурні, духовні потреби тощо).

Безумовно, у різних територіальних громадах одні фактори або їх групи можуть бути виражені слабше/сильніше чи мати менший/більший потенціал, й співвідношення різних факторів може відрізнятися, тобто кожна територіальна громада має свій набір факторів інклюзивного розвитку і потребує індивідуального підходу в їх оцінюванні та подальшому впливі з метою розвитку.

Разом з тим існує певна тенденція у визначенні пріоритетності тих чи інших факторів розвитку. Багато років першість віддавалася матеріальним та економічним факторам розвитку. Порівняння країн на наднаціональному рівні відбувалося за рівнем ВВП. Останніми роками все більшої ваги набувають нематеріальні чинники, пов'язані з якістю життя людини, у тому числі тривалість життя, стан здоров'я, рівень освіти. Про це свідчить і зміщення акценту з порівняння соціально-економічного розвитку країн за рівнем ВВП на Індекс інклюзивного розвитку, що включає більше компонент, які вимірюють нематеріальні аспекти та якість життя населення, показники якого можуть значно різнитися від показників економічного зростання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під час дослідження виявлено та класифіковано фактори інклюзивного місцевого розвитку відповідно до різних методологічних підходів. На основі аналізу джерел, у яких висвітлено суттєво досліджені фактори, які впливають на процеси місцевого і регіонального розвитку, окремі галузі та сфери життєдіяльності, а також відповідно до змісту концепції інклюзивного місцевого розвитку, здійснено класифікацію факторів інклюзивного місцевого розвитку за різними ознаками. Зокрема, виявлено та систематизовано загальні та ключові специфічні фактори інклюзивного місцевого розвитку, що має наукову новизну для галузі знань публічного управління та адміністрування.

Дослідження дало можливість з'ясувати, що існує значна кількість різноманітних за якістю, інтенсивністю, силою прояву та впливу факторів, які впливають або можуть впливати на інклюзивний місцевий розвиток. Можна стверджувати, що фактори інклюзивного місцевого розвитку є взаємодоповнюючими, взаємопов'язаними, взаємозалежними, перебувають у постійному русі та являють собою інтегровану сукупність усіх потенціалів і можливостей місцевостей (міст, сіл, об'єднаних територіальних громад).

Ключові фактори інклюзивного місцевого розвитку

Джерело: розроблено автором.

Під час планування інклюзивного місцевого розвитку варто враховувати, що коли різні фактори діють в одному напрямі й підсилюють взаємовплив, то може відбуватися ефект мультиколінеарності факторів. До того ж варто передбачити, що різні комбінації факторів у такому складному багатоаспектному процесі, як інклюзивний місцевий розвиток можуть приводити до ефекту синергізму та отримання додаткових результатів.

Оскільки в різних муніципальних утвореннях може бути різний склад і співвідношення факторів та їх груп, які можуть вирізнятися особливостями свого впливу, масштабами, рівнем постійності, просторовим охопленням, може бути різне поєднання властивостей факторів на різних

територіях. Тому надзвичайно важливим є дослідження факторів, груп факторів та їх ланцюгів, а також облік і всебічний аналіз, що дасть можливість виявити і повноцінно оцінити потенціал і перспективи інклюзивного місцевого розвитку. Зрештою це дасть змогу визначити дієві інструменти і механізми для формування місцевої інклюзивної політики, розробки місцевих програм розвитку і більш ефективного досягнення поставлених цілей інклюзивного розвитку.

У подальших дослідженнях варто провести більш глибокий аналіз факторів, які справляють вирішальний вплив на інклюзивний місцевий розвиток, та запропонувати напрями вдосконалення на їх основі різних моделей місцевого розвитку.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [250 000 сл. та словосполучень з дод. та доп.] / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
2. Алаев Е. Б. Социально-экономическая география : понятийно-терминолог. слов. / Е. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
3. Енциклопедія інвестицій / Р. С. Дяків, А. В. Бохан, А. А. Мазаракі та ін. ; за ред. Р. Дяківа. – Київ : МЕФ, 2008. – 510 с.
4. Сталый розвиток суспільства : навч. посіб. / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середя, Т. Тимочко. – 2-ге вид. – Київ, 2011. – 392 с.
5. Нудельман В. Розробка стратегії розвитку територіальної громади: загальні засади методики / В. Нудельман, І. Санжаровський. – Київ : Вид-во “Дата банк України”, 2002. – 232 с.
6. Полулях І. Економічна політика : навч. посіб. / І. Полулях. – 2-ге вид. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2010. – 180 с.
7. Peccei A. One Hundred Pages for the Future / A. Peccei. – New York, NY : Pergamon Press, 1981. – 191 p.
8. Медоуз Д. Пределы роста. 30 лет спустя : учеб. пособие для ВУЗов / Д. Медоуз, Й. Рандерс, Д. Медоуз. – М. : ИКЦ “Академкнига”, 2007 – 342 с.
9. E. von Weizsacker. Factor Four: Doubling Wealth – Halving Resource / E. von Weizsacker, A. B. Lovins, L. H. Lovins. – The New Report to the Club of Rome, London. Earthscan Publication Ltd, 1997. – 224 p.
10. Місцевий розвиток за участі громади : монографія / [за заг. ред. Ю. М. Петрушенка] : у 2 т. – Т. 1 : Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду. – Суми : Унів. кн., 2013. – 354 с.
11. Дегтярьова І. О. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні пріоритети та механізми державного управління : монографія / І. О. Дегтярьова. – Київ : НАДУ, 2012. – 368 с.
12. Ткачук А. Ф. Внутрішні та зовнішні ресурси для розвитку громади або Чому брак грошей не є первин-

References

1. (2005) *Velykyj tлумachnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language], ed. by Busel, V.T., Perun, Irpen, Kyiv, Ukraine.
2. Alaev, E.B. (1983), *Social'no-ekonomicheskaja geografija: Pонjatijno-terminolog. slovar'* [Socio-economic geography: Concep.-terminol. dictionary], Mysl, Moskva, Russia.
3. Diakov, R.S., Bohan, A.V., Mazaraki, A.A. and oth. (2008), *Entsyklopediia investytsij* [Encyclopedia of investments], ed. by Diakov, R.S., MEF, Kyiv, Ukraine.
4. Sadovenko, A., Maslovskaya, L., Sereda, V. and Timochko, T. (2011), *Stalij rozvytok suspil'stva: navchal'nyj posibnyk* [Sustainable development of society: textbook], 2nd ed, Kyiv, Ukraine.
5. Nudelman, V. and Sanzharovsky, I. (2002), *Rozrobka stratehii rozvytku terytorial'noi hromady: zahal'ni zasady metodyky* [Development Strategy for the Territorial Community: General Principles of the Methodology], Date bank, Kyiv, Ukraine.
6. Polulyakh, I. (2010), *Ekonomichna polityka: navch. posibnyk* [Economic policy: textbook], 2nd ed, Piramida, Lviv, Ukraine.
7. Peccei, A. (1981), *One Hundred Pages for the Future*, Pergamon Press, New York, USA.
8. Meadows, D., Randers, J. and Meadows, D. (2007), *Predely rosta. 30 let spustja* [Limits to Growth. The 30 Year Update], Akademknaga, Moskva, Russia.
9. Von Weizsacker, E., Lovins, A.B. and Lovins, L.H. (1997), *Factor Four: Doubling Wealth – Halving Resource*, The New Report to the Club of Rome, Earthscan Publication Ltd, London, UK.
10. (2013) *Mistsevyj rozvytok za uchasti hromady. Teoretychni osnovy staloho mistsevoho rozvytku, oriietovanoho na hromadu : monohrafiiia* [Local development with community participation. Theoretical Foundations of Community-Based Sustainable Local Development: Monograph], ed. by Petrushenko, Yu.M., vol.1, University Book, Sumy, Ukraine.
11. Dehtyarova, I.O. (2012), *Konkurentospromozhnist' rehionu: stratehichni priorytety ta mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia: monohrafiiia* [Regional Competitiveness: Strategic Priorities and Mechanisms of Public Administration: Monograph], NAPA, Kyiv, Ukraine.
12. Tkachuk, A. and Datsyshyn, M. (2016), *Vnutrishni ta zovnishni resursy dlia rozvytku hromady abo Chomu*

- ною проблемою громади? : навч. модуль / А. Ткачук, М. Дацишин. – Київ : ІКЦ “Легальний статус”, 2016. – 152 с.
13. Клосовскі В. Місцевий розвиток: що це таке? Фундаментальні питання практиків місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / В. Клосовські. – Режим доступу: http://www.civicportal.org/biblioteka1/1_seminarium/Klosowski.pdf.
 14. Innovation policy tools for inclusive development. – UNCTAD, Geneva, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ciid25_en.pdf.
 15. Acemoglu D. Why nations fail : the origins of power, prosperity, and poverty / Daron Acemoglu, James A. Robinson. – New York, 2012.
 16. Гаврилов А. И. Региональная экономика и управление : учеб. пособие для вузов / А. И. Гаврилов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 310 с.
 17. Васильченко Г. Планування розвитку територіальних громад : навч. посіб. для посадових осіб місц. самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко ; Асоціація міст України. – Київ : ТОВ “Підприємство “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. – 256 с.
 18. Boao Forum for Asia Declaration on Economic Globalization. – Boao, 24.03.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://english.boaoforum.org/2017anews/33332.jhtml>.
 19. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація : монографія / І. В. Гукалова ; Ін-т географії НАН України. – Київ, 2009. – 347 с.
 20. The Inclusive Development Index 2018 : Summary and Data Highlights. WEF, Davos-Klosters, Switzerland, 22.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf.
 21. *brak hroshej ne ie pervynnoiu problemoiu hromady? (navchal'nyj modul')* [Domestic and external resources for community development or Why lack of money is not a primary community issue? (educ. module)], *Lehal'nyy status*, Kyiv, Ukraine.
 22. Klovovsky, V. *Mistsevyj rozvytok: scho tse take? Fundamental'ni pytannia praktykiv mistsevoho samovriaduvannia* [Local development: what is this? Fundamental Issues of Local Self-Government Practitioners], available at: http://www.civicportal.org/biblioteka1/1_seminarium/Klosowski.pdf (Accessed 24 June 2018).
 23. UNCTAD (2014), “Innovation policy tools for inclusive development”, Geneva, Switzerland, available at: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ciid25_en.pdf (Accessed 24 June 2018).
 24. Acemoglu, D. and Robinson, J.A. (2012), *Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty*, New York, USA.
 25. Gavrilov, A.I. (2002), *Regional'naja jekonomika i upravlenie: ucheb. posobie dlja vuzov* [Regional Economics and Management: textbook for high schools], Uniti-Dana, Moskva, Russia.
 26. Vasylychenko H., Parasiuk I. and Yeremenko N. (2015), *Planuvannia rozvytku terytorial'nykh hromad. Navchal'nyj posibnyk dlja posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia* [Planning of the development of territorial communities. A manual for local self-government officials], VI EN EJ, Kyiv, Ukraine.
 27. (2017), “Boao Forum for Asia Declaration on Economic Globalization”, Boao, China, available at: <http://english.boaoforum.org/2017anews/33332.jhtml> (Accessed 24 June 2018).
 28. Gukalova, I.V. (2009), *Yakist' zhyttia naseleennia Ukrainy: suspil'no-geohrafichna kontseptualizatsiia: monohrafiia* [Life Quality of the population of Ukraine: socio-geographical conceptualization: Monograph], Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
 29. World Economic Forum (2018), “The Inclusive Development Index 2018: Summary and Data Highlights”, Davos-Klosters, Switzerland, available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (Accessed 24 June 2018).

Кожина Алла Василівна,

кандидат наук з державного управління, доцент, докторант кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом, Національна академія державного управління при Президентіві України, 03057, Україна, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20

Цитування: Кожина А. В. Фактори інклюзивного місцевого розвитку: підходи до класифікації / А. В. Кожина // Вісн. НАДУ. Серія “Державне управління”. – 2018. – № 4 (91). – С. 21–30.

Стаття надійшла: 26.09.2018

Схвалено до друку: 26.10.2018

Kozhyna, Alla V.,

Ph.D in Public Administration, Associate Professor, Doctoral Candidate of the Department of Regional Administration, Local Self-Government and City Management, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 20, Anton Tsedik St., Kyiv, 03057, Ukraine
Email: akozhyna@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5697-8145

Citation: Kozhyna, A. V. (2018). Faktory inkliuzyvnoho mistsevoho rozvytku: pidkhody do klasyfikatsii [Factors of inclusive local development: approaches to classification]. *Bulletin of the NAPA, Series “Public Administration”*, 4 (91), 21–30.

Article arrived: 26.09.2018

Accepted: 26.10.2018